DOMSTOLENS DOM
15. december 1995 *

I sag C-415/93,

angående en anmodning, som Cour d'appel de Liège (Belgien) i medfør af EØF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i de for nævnte ret verserende sager,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL

mod

Jean-Marc Bosman

og

Royal club liégeois SA

mod

Jean-Marc Bosman,

* Processprog: fransk.

Société anonyme d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque,

Union royale belge des sociétés de football association ASBL,

Union des associations européennes de football (UEFA)

samt

Union des associations européennes de football (UEFA)

mod

Jean-Marc Bosman,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EØF-traktatens artikel 48, 85 og 86,

har

DOMSTOLEN

sammensat af præsidenten, G.C. Rodríguez Iglesias, afdelingsformændene C.N. Kakouris, D.A.O. Edward og G. Hirsch samt dommerne G.F. Mancini (refererende dommer), J.C. Moitinho de Almeida, P.J.G. Kapteyn, C. Gulmann, J.L. Murray, P. Jann og H. Ragnemalm,

generaladvokat: C.O. Lenz
justitssekretær: justitssekretær R. Grass, og ekspeditionssekretær D. Louterman-Hubeau,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Union royale belge des sociétés de football association ASBL ved advokaterne G. Vandersanden og J.-P. Hordies, Bruxelles, og advokaterne R. Rasir og F. Moïses, Liège

— Union des associations européennes de football (UEFA) ved I. S. Forrester, QC

— Jean-Marc Bosman ved advokaterne L. Misson, J.-L. Dupont, M.-A. Lucas og M. Franchimont, Liège

— den franske regering ved secrétaire des affaires étrangères à la direction des affaires juridiques H. Duchène, Udenrigsministeriet, og sous-directeur C. de Salins, samme direktorat

— den italienske regering ved professor L. Ferrari Bravo, chef for Udenrigsministeriets Servizio del contenzioso diplomatico, bistået af avvocato dello Stato D. Del Gaizo

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved F. E. González Díaz, Kommissionens Juridiske Tjeneste, G. de Bergues, der er udstationeret som

national ekspert ved Kommissionens Juridiske Tjeneste, og advokat Th. Margellos, Athen,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at der i retsmødet den 20. juni 1995 er indgivet mundtlige indlæg af Union royale belge des sociétés de football association ASBL ved advokaterne F. Moïses, J.-P. Hordies og G. Vandersanden, af Union des associations européennes de football (UEFA) ved advokat I. S. Forrester og advokat E. Jakhian, Bruxelles, af Bosman ved advokaterne L. Mission og J.-L. Dupont, af den danske regering ved kontorchef P. Biering, Udenrigsministeriet, som befuldmægtiget, af den tyske regering ved Ministerialrat E. Röder, Forbundsøkonomiministeriet, af den franske regering ved C. de Salins og secrétaire des affaires étrangères à la direction des affaires juridiques P. Martinet, Udenrigsministeriet, som befuldmægtigede, af den italienske regering ved D. Del Gaizo, og af Kommissionen ved F. E. Gonzáles Díaz, G. de Bergues og M. Wolfcarius, Kommissionens Juridiske Tjeneste,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 20. september 1995,

afsagt følgende

Dom

1 Ved dom af 1. oktober 1993 indgået til Domstolen den 6. oktober 1993 har Cour d'appel de Liège i medfør af EØF-traktatens artikel 177 forelagt præjudicielle spørgsmål vedrørende fortolkningen af denne traktats artikel 48, 85 og 86.

2 Spørgsmålene er blevet rejst i en række tvister, i første række sagen Union royale belge des sociétés de football association ASBL (herefter »URBSFA«) mod Bosman, i anden række sagen Royal club liégeois SA (herefter »RCL«) mod Bosman, Société anonyme d'économie mixte sportive de l'union sportive du littoral de Dunkerque (herefter »US Dunkerque«), URBSFA og Union des associations européennes de football (UEFA) (herefter »UEFA«) og i tredje række sagen UEFA mod Bosman.

Reglerne for fodboldsportens organisation

3 Den organiserede fodboldsport, det være sig på professionelt plan eller på amatørplan, udøves i klubber, som i hver medlemsstat hører under nationale sammenslutninger, der også benævnes forbund. Kun i Det Forenede Kongerige findes flere nationale forbund, nemlig fire, som henholdsvis er ansvarlige for England, Wales, Skotland og Nordirland. URBSFA er det belgiske forbund. Inden for de nationale forbund eksisterer der desuden andre mindre eller underordnede sammenslutninger, hvis opgave er at organisere visse dele af fodboldsporten eller i visse geografiske områder. Forbundene organiserer de nationale turneringer, som er opdelt i flere divisioner efter de deltagende klubbers styrke.

4 De nationale forbund er medlemmer af Fédération internationale de football association (herefter »FIFA«), som har hjemsted i Schweiz, og som organiserer fodboldsporten på verdensplan. Inden for FIFA er der flere sammenslutninger, der hver omfatter forbundene i en bestemt verdensdel, og hvis regler FIFA skal godkende. Det kompetente forbund for Europa er UEFA, som også har hjemsted i Schweiz. Ca. 50 forbund er medlem af UEFA, herunder bl.a. medlemsstaternes nationale forbund, der i henhold til UEFA's love har forpligtet sig til at overholde dets love, reglementer og afgørelser.

5 Enhver fodboldkamp, som er organiseret af et nationalt forbund, skal spilles mellem klubber, som er medlemmer af dette forbund eller medlemmer af andre mindre eller underordnede forbund, som er tilsluttet det nationale forbund. Hver klubs hold består af spillere, som af det nationale forbund har opnået spilleberettigelse for den pågældende klub. Enhver professionel fodboldspiller skal være registreret som sådan i det nationale forbund med angivelse af den bestemte klub, hvor vedkommende spiller eller har spillet.

Transferreglerne

6 I henhold til URBSFA's reglement fra 1983, der var gældende på tidspunktet for de faktiske omstændigheder i hovedsagerne, skal der sondres mellem tre begreber: nemlig spillerens tilhørighed til forbundet (»affiliation«), hans tilhørighed til en klub (»affectation«) og spilleberettigelsen (»qualification«), som er nødvendig for at kunne deltage i officielle kampe. En transfer defineres som den transaktion, hvorved en spiller under forbundet skifter til en anden klub. Ved en midlertidig transfer bevarer spilleren fortsat sin tilhørighed til den hidtidige klub, men bliver spilleberettiget for en anden klub.

7 I medfør af samme reglement udløber alle professionelle spilleres kontrakt, som har en varighed mellem et og fem år, den 30. juni det pågældende år. Inden kontraktens udløb og senest den 26. april skal klubben tilbyde spilleren en ny kontrakt. I modsat fald anses den pågældende spiller i relation til transferreglerne for amatør og omfattes altså af andre regler. Spilleren kan frit afslå tilbuddet.

8 Afslår spilleren, bliver han opført på en liste over spillere, der mellem den 1. og 31. maj kan opnå en såkaldt »tvungen« transfer, hvilket er en transfer uden den aktuelle klubs accept, som kan finde sted, såfremt den nye klub betaler en såkaldt »træningsgodtgørelse« til den aktuelle klub. Dette godtgørelsesbeløb beregnes ved at gange spillerens årlige bruttoindtægt med en ud fra spillerens alder fastsat koefficient mellem 14 og 2.

9 Den 1. juni indledes perioden for de såkaldte »frie« transfers, som sker med de to klubbers og spillerens accept, bl.a. med hensyn til størrelsen af den transfersum, som den nye klub skal betale den tidligere klub. Hvis den nye klub ikke erlægger transfersummen, kan den pålægges sanktioner, som i yderste fald kan indebære udelukkelse på grund af gæld.

10 Såfremt ingen transfer finder sted, skal den klub, spilleren tilhører, tilbyde ham en ny kontrakt for en sæson på samme vilkår som dem, den havde tilbudt ham inden den 26. april. Såfremt spilleren afslår tilbuddet, kan klubben indtil den 1. august træffe bestemmelse om at udelukke ham, idet spilleren ellers generhverver amatørstatus. En spiller, som vedvarende afslår at underskrive de kontrakter, som hans klub tilbyder ham, kan opnå en transfer som amatør uden klubbens accept efter to sæsoners spillepause.

11 UEFA's og FIFA's reglementer er ikke direkte anvendelige på spillere, men er optaget i de nationale forbunds love, og kun disse forbund har beføjelse til at håndhæve dem og regulere forholdet mellem klubberne og spillerne.

12 UEFA, URBSFA og RCL har for den nationale retsinstans gjort gældende, at reglerne for transfers mellem klubber i de forskellige medlemsstater eller mellem klubber, der var medlemmer af forskellige nationale sammenslutninger i samme medlemsstat, på tidspunktet for de faktiske omstændigheder indeholdtes i et dokument med overskriften »Principper for samarbejdet mellem UEFA's medlemsforbund og deres klubber« vedtaget af UEFA's Eksekutivkomité den 24. maj 1990 og gældende siden den 1. juli 1990.

13 Dette dokument bestemmer, at spilleren ved kontraktens udløb frit kan afslutte en ny kontrakt med en anden klub efter eget valg. Den nye klub skal da straks underrette den tidligere klub, som derefter skal underrette det nationale forbund, der skal udstede det internationale transfercertifikat. Den tidligere klub kan dog kræve, at den nye klub betaler den en udviklings- eller træningsgodtgørelse, hvis størrelse i tilfælde af uenighed fastsættes af et udvalg inden for UEFA på grundlag af en

koefficienttabel fra 12 til 1 afhængig af spillerens alder, som ganges med den af spilleren i det sidst forløbne år oppebårne bruttoindtægt, og hvis størrelse ikke kan overstige 5 mio. SFR.

14 Dokumentet fastslår, at de økonomiske forhold mellem de to klubber med hensyn til betalingen af udviklings- eller træningsgodtgørelsen ikke påvirker spillerens virksomhed, idet han frit kan spille for sin nye klub. Hvis den nye klub dog ikke straks betaler den tidligere klub godtgørelsen, tager UEFA's Kontrol- og Disciplinærudvalg sagen op og meddeler det pågældende nationale forbund sin afgørelse, og det nationale forbund vil også kunne pålægge den skyldige klub sanktioner.

15 Den nationale retsinstans mener, at i det tilfælde, som er genstand for tvisterne i hovedsagen, har URBSFA og RCL ikke anvendt UEFA's reglement, men FIFA's.

16 På tidspunktet for de faktiske omstændigheder bestemte FIFA's reglement bl.a., at en professionel spiller ikke kunne forlade sit nationale forbund, så længe han var bundet af sin kontrakt og af sin klubs og sit nationale forbunds regler, uanset hvor strenge disse måtte være. En international transfer var betinget af, at det tidligere nationale forbund udstedte et transfercertifikat, hvori forbundet attesterede, at alle de økonomiske forpligtelser, herunder en eventuel transfersum, var blevet opfyldt.

17 På et senere tidspunkt end hovedsagernes faktiske omstændigheder indledte UEFA forhandlinger med Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber. I april 1991 forpligtede UEFA sig navnlig til at indføje en bestemmelse i de professionelle spilleres kontrakt om, at den pågældende spiller ved kontraktens udløb kan afslutte en ny kontrakt med en af spilleren valgt klub og med det samme spille for denne. Sådanne regler blev optaget i »Principper for samarbejdet mellem UEFA's medlemsforbund og deres klubber«, som blev vedtaget i december 1991 og trådte i kraft den 1. juli 1992.

18 I april 1991 vedtog også FIFA et nyt reglement vedrørende professionelle fodboldspilleres status og transfer. Dette dokument, som ændret i december 1991 og i december 1993, bestemmer, at en spiller frit kan slutte kontrakt med en ny klub, når den kontrakt, som binder spilleren til hans klub, er udløbet, opsagt eller vil udløbe inden for de følgende seks måneder.

19 Desuden blev der fastsat regler for »non-amatør«-spillere, der defineres som spillere, som ved at spille fodbold eller ved enhver anden virksomhed i forbindelse hermed har oppebåret en godtgørelse, som er større end de hermed forbundne udgifter, medmindre spilleren har generhvervet sin amatørstatus.

20 Ved transfer af en non-amatør eller en spiller, som bliver non-amatør i de næste tre år, regnet fra transfertidspunktet, har den tidligere klub ret til en udviklings- eller træningsgodtgørelse, hvis størrelse skal aftales mellem de to klubber. I tilfælde af uenighed forelægges tvisten FIFA eller det kompetente forbund.

21 Disse regler er blevet suppleret af et nyt reglement fra UEFA vedrørende »fastsættelse af transfergodtgørelse«, som, vedtaget i juni 1993 og trådt i kraft den 1. august 1993, erstattede »Principperne for samarbejdet mellem UEFA's medlemsforbund og deres klubber« fra 1991. Dette reglement opretholder princippet, hvorefter de økonomiske forhold mellem de to klubber ikke på nogen måde påvirker spillerens virksomhed, som frit kan spille for den klub, han har afsluttet en ny kontrakt med. Det bestemmes endvidere heri, at i tilfælde af uenighed mellem de pågældende klubber, tilkommer det UEFA's kompetente udvalg at fastsætte trænings- eller udviklingsgodtgørelsen, som for non-amatører beregnes på grundlag af den af spilleren oppebårne bruttoindtægt i de sidste tolv måneder, eller på grundlag af den årligt garanterede indtægt i den nye kontrakt, forhøjet med 20% for spillere, som mindst to gange har spillet på deres respektive landes A-landshold, og ganget med en koefficient mellem 12 og 0 afhængig af spillerens alder.

22 Det fremgår af dokumenter, som UEFA har fremlagt for Domstolen, at reglerne i andre medlemsstater også indeholder bestemmelser, som ved en spillers transfer mellem to klubber under det samme nationale forbund forpligter den nye klub til at betale den tidligere klub en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse på nærmere fastsatte betingelser.

23 I Spanien og i Frankrig kan godtgørelsen kun kræves, såfremt den spiller, som skifter klub, er under 25 år, eller den tidligere klub er den samme, som den pågældende spiller først havde sluttet kontrakt med som professionel. I Grækenland skal den nye klub ikke udtrykkeligt betale nogen godtgørelse, men kontrakten mellem klubben og spilleren kan bestemme, at denne kun kan forlade klubben efter betaling af et vist beløb, der ifølge UEFA's oplysninger faktisk oftest betales af den nye klub.

24 De nævnte regler kan alt efter tilfældet bero på national lovgivning, de nationale fodboldforbunds reglementer eller kollektive overenskomster.

Udlændingeklausulerne

25 Siden 1960'erne har adskillige nationale fodboldforbund indført regler, som begrænser adgangen til at ansætte eller i officielle kampe at anvende spillere med udenlandsk statsborgerskab (herefter »udlændingeklausuler«). Ved anvendelsen af disse klausuler bestemmes statsborgerskabsbegrebet på grundlag af spillerens mulighed for at kunne spille på et landshold eller et tilsvarende repræsentativt nationalt hold.

26 I 1978 forpligtede UEFA sig over for Davignon, medlem af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, til dels at ophæve begrænsningerne i antallet af kontrak-

ter, som klubberne kan slutte med andre medlemsstaters spillere, dels at tillade, at to sådanne spillere kan figurere i holdopstillingen. Denne sidstnævnte begrænsning gjaldt ikke spillere, som i over fem år havde spillet i den pågældende medlemsstat.

27 Efter yderligere drøftelser med Bangemann, Kommissionens næstformand, vedtog UEFA i 1991 den såkaldte »3 + 2-regel«, hvorefter de nationale forbund kan bestemme, at en klub kun kan anvende tre udenlandske spillere ved kampe i den fornemste række i de nationale mesterskabsturneringer, samt to spillere, som uden afbrydelse har spillet i det pågældende nationale forbundsland i fem år, heraf tre år på ungdomshold. Denne begrænsning gælder også for de af UEFA selv arrangerede turneringskampe for klubhold.

Hovedsagernes faktiske omstændigheder

28 Jean-Marc Bosman, der er professionel fodboldspiller og belgisk statsborger, har siden 1988 spillet for RCL, en belgisk klub i første division, i henhold til en kontrakt, som udløb den 30. juni 1990, og hvorefter hans gennemsnitlige månedsløn udgjorde 120 000 BFR inklusive præmier.

29 Den 21. april 1990 tilbød RCL Bosman kontrakt for en ny sæson, hvori månedslønnen var nedsat til 30 000 BFR svarende til det i URBSFA's reglement fastsatte minimumsbeløb. Da Bosman afslog at underskrive kontrakten, blev han sat på transferlisten. Træningsgodtgørelsen for ham blev i henhold til nævnte reglement fastsat til 11 743 000 BFR.

30 Da ingen klub viste interesse for en tvungen transfer, fik Bosman en kontakt i stand til den franske andendivisionsklub US Dunkerque, som engagerede

ham for en månedsløn på 100 000 BFR og en engageringsgodtgørelse på ca. 900 000 BFR.

31 Den 27. juli 1990 blev der også afsluttet en kontrakt mellem RCL og US Dunkerque vedrørende en midlertidig transfer af Bosman for et år mod et beløb på 1 200 000 BFR, som US Dunkerque skulle betale RCL, og som forfaldt til betaling ved Det Franske Fodboldforbunds modtagelse af URBSFA's transfercertifikat. Ved kontrakten fik US Dunkerque desuden en uigenkaldelig option på spillerens endelige transfer til et beløb på 4 800 000 BFR.

32 De to kontrakter henholdsvis mellem US Dunkerque og RCL og mellem US Dunkerque og Bosman var dog betinget af, at URBSFA's transfercertifikat fremsendtes til Det Franske Fodboldforbund inden sæsonens første turneringskamp, som skulle finde sted den 2. august 1990.

33 Da RCL betvivlede US Dunkerque's betalingsdygtighed, undlod RCL at anmode URBSFA om at fremsende dets transfercertifikat til Det Franske Fodboldforbund. De to kontrakter faldt derfor bort. Den 31. juli 1990 udelukkede RCL ligeledes Bosman, således at han blev afskåret fra at spille i hele sæsonen.

34 Den 8. august 1990 anlagde Bosman sag ved Tribunal de première instance de Liège mod RCL. Samtidig med sagens anlæg fremsatte han begæring om foreløbige forholdsregler, hvorved han for det første krævede, at RCL og URBSFA tilpligtedes at betale ham 100 000 BFR månedligt, indtil han havde fundet en ny arbejdsgiver, for det andet, at der blev nedlagt forbud mod, at de sagsøgte hindrede hans ansættelsesmuligheder, navnlig ved at kræve betaling af et pengebeløb, og for det tredje, at et præjudicielt spørgsmål blev forelagt Domstolen.

35 Ved kendelse af 9. november 1990 tilpligtede Tribunal RCL og URBSFA at betale Bosman et månedligt beløb på 30 000 BFR og pålagde dem ikke at hindre Bosman's ansættelse. Retten forelagde desuden Domstolen et præjudicielt spørgsmål (sag C-340/90) vedrørende fortolkningen af traktatens artikel 48 i forhold til transferordningerne for professionelle fodboldspillere (herefter »transferreglerne«).

36 I mellemtiden var Bosman i oktober 1990 blevet engageret af den franske andendivisionsklub Saint-Quentin på betingelse af, at han fik medhold i sagen om foreløbige forholdsregler. Hans kontrakt blev imidlertid ophævet ved udgangen af den første sæson. I februar 1992 underskrev Bosman en ny kontrakt med den franske klub Saint-Denis de la Réunion, som også er blevet ophævet. Efter lang tids søgen i Belgien og Frankrig skrev Bosman endelig kontrakt med Olympic de Charleroi, en belgisk tredjedivisionsklub.

37 Ifølge den nationale retsinstans bestod der en klar og tungtvejende formodning for, at Bosman trods den »frihed«, han var blevet indrømmet ved kendelsen om foreløbige forholdsregler, var genstand for en boykot fra alle de europæiske klubber, der kunne have ansat ham.

38 Cour d'appel de Liège forandrede den 28. maj 1991 kendelsen om foreløbige forholdsregler fra Tribunal de première instance de Liège, for så vidt den deri anordnede forelæggelse af et præjudicielt spørgsmål for Domstolen. Den stadfæstede dog kendelsens pålæg om, at RCL skulle betale Bosman et månedligt beløb og påbød RCL og URBSFA at stille Bosman til rådighed for enhver klub, som ville engagere ham, og at de ikke herved måtte kræve betaling af noget pengebeløb. Ved kendelse af 19. juni 1991 blev sag C-340/90 slettet af Domstolens register.

39 I selve hovedsagen for Tribunal de première instance de Liège intervenerede URBSFA den 3. juni 1991, selv om forbundet, i modsætning til sagen vedrørende

de foreløbige forholdsregler, ikke var blevet sagsøgt. Den 20. august 1991 adciterede Bosman UEFA i den sag, han havde anlagt mod RCL og URBSFA, med henblik på domfældelse af UEFA på grund af dets ansvar for indførelsen af de reglementer, som havde skadet ham. Den 5. december 1991 adciterede RCL US Dunkerque for ved en eventuel domfældelse at kunne rejse regreskrav mod denne klub. Henholdsvis den 15. oktober 1991 og den 27. december 1991 intervenerede Syndicat professionnel français Union nationale des footballeurs professionnels (herefter »UNFP«) og den nederlandske Vereniging van contractspelers (herefter »VVCS«) i sagen.

40 Den 9. april 1992 nedlagde Bosman nye påstande, hvorved han ændrede sin oprindelige påstand i sagen mod RCL, og anlagde en ny præventiv sag mod URBSFA samt udvidede sine påstande over for UEFA. Bosman fremsatte under disse sager nærmere krav om, at det blev fastslået, at transferreglerne og udlændingeklausulerne ikke kunne finde anvendelse på ham, og at RCL, URBSFA og UEFA på grund af deres ansvarspådragende adfærd ved hans mislykkede transfer til US Dunkerque forpligtedes til at betale ham dels 11 368 350 BFR for det tab, han havde lidt siden den 1. august 1990 indtil udløbet af hans karriere, dels 11 743 000 BFR for det indtægtstab, han havde lidt fra sin karrieres begyndelse på grund af anvendelsen af transferreglerne. Han nedlagde desuden påstand om, at der blev forelagt Domstolen et præjudicielt spørgsmål.

41 Ved dom af 11. juni 1992 fastslog Tribunal de première instance de Liège, at den var kompetent til at behandle hovedsagerne. Retten fastslog endvidere, at de af Bosman over for RCL, URBSFA og UEFA nedlagte påstande om at få transferreglerne og udlændingeklausulerne kendt ugyldige samt om erstatning for de tre forbunds adfærd kunne fremmes til realitetsbehandling. Derimod frifandt retten

US Dunkerque, for så vidt angår det af RCL anlagte regressøgsmål, idet det ikke fandtes godtgjort, at US Dunkerque havde pådraget sig ansvar ved opfyldelsen af sine forpligtelser. Retten fastslog endelig, at behandlingen af de af Bosman over for UEFA og URBSFA nedlagte påstande rejste tvivl om transferreglernes forenelighed med traktaten og forelagde derfor Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af traktatens artikel 48, 85 og 86 (sag C-269/92).

42 URBSFA, RCL og UEFA ankede denne dom. Da disse anker havde opsættende virkning, blev sagen for Domstolen indstillet. Ved kendelse af 8. december 1993 blev sag C-269/92 endelig slettet efter den nye dom fra Cour d'appel de Liège, som ligger til grund for nærværende sag.

43 Der er ikke blevet iværksat nogen anke i forhold til UNFP og VVCS, som ikke har opretholdt deres interventioner under ankesagen.

44 I forelæggelsesdommen har Cour d'appel de Liège stadfæstet den indankede dom, idet den kendte Tribunal de première instance de Liège kompetent og fastslog, at de fremsatte påstande kunne realitetsbehandles, samt at gennemgangen af de af Bosman fremsatte krav over for UEFA og URBSFA indebar en prøvelse af transferreglernes lovlighed. Den fandt desuden, at prøvelsen af lovligheden af udlændingeklausulerne var nødvendig, idet Bosman's påstand herom var støttet på artikel 11 i den belgiske retsplejelov, som hjemler mulighed for sagsanlæg »med henblik på at forhindre et truende alvorligt retstab«. Retten fandt, at Bosman havde fremført forskellige objektive forhold, som gav grundlag for at antage, at den skade, som han frygter, nemlig at udlændingeklausulerne hindrer hans karriere, rent faktisk vil indtræffe.

45 Cour d'appel fandt bl.a., at traktatens artikel 48 ligesom artikel 30 kan forbyde ikke blot forskelsbehandling, men også ikke-diskriminerende hindringer for arbejdskraftens frie bevægelighed, såfremt disse ikke kan begrundes i tvingende hensyn.

46 Vedrørende traktatens artikel 85 udtalte Cour d'appel, at FIFA's, UEFA's og URBSFA's reglementer kan udgøre vedtagelser inden for sammenslutninger af virksomheder, hvorved klubberne begrænser den indbyrdes konkurrence ved deres erhvervelse af spillere. For det første kan transfergodtgørelserne have en afskrækkende virkning og medføre en nedsættelse af de professionelle fodboldspilleres lønninger. Dernæst gør udlændingeklausulerne det umuligt at erhverve tjenesteydelser af udenlandske spillere ud over en vis kvote. Endelig fastslog retten, at samhandelen mellem medlemsstaterne blev påvirket navnlig ved begrænsningen i spillernes mobilitet.

47 Cour d'appel behandlede desuden spørgsmålet om, hvorvidt URBSFA kan anses for at indtage en dominerende stilling, eller om fodboldklubberne tilsammen kan anses for at indtage en sådan stilling i traktatens artikel 86's forstand, der er forbudt, idet konkurrencebegrænsninger efter artikel 85 kan udgøre misbrug i henhold til artikel 86.

48 Cour d'appel forkastede UEFA's begæring om, at Domstolen skulle spørges om, hvorvidt det forelagte spørgsmål vedrørende transfers skal besvares anderledes, såfremt et transfersystem giver spilleren fri adgang til at spille for sin nye klub, også selv om denne endnu ikke har betalt transfersummen til den tidligere klub. Den anførte herved bl.a., at på grund af truslen om strenge sanktioner for de klubber, som ikke betaler transfersummen, er spillerens mulighed for at spille i den nye klub fortsat afhængig af de økonomiske forhold mellem klubberne.

49 Cour d'appel de Liège besluttede på grundlag heraf at udsætte sagen og forelægge Domstolen en anmodning om præjudiciel afgørelse af følgende spørgsmål:

»Skal artikel 48, 85 og 86 i Rom-traktaten af 25. marts 1957 fortolkes således, at de forbyder:

— at en fodboldklub kan kræve og modtage betaling af et pengebeløb, når en af klubbens spillere, hvis kontrakt er udløbet, engageres af en ny klub

— at nationale og internationale sportsorganisationer eller -forbund i deres respektive reglementer kan indsætte bestemmelser, der begrænser adgangen til turneringer i deres regi for udenlandske spillere, som er statsborgere i en EF-medlemsstat?«

50 URBSFA iværksatte den 3. juni 1994 en kassationsanke til prøvelse af appelrettens dom og nedlagde påstand om, at det blev fastslået, at dommen også skulle gælde for RCL, UEFA og US Dunkerque. Ved skrivelse af 6. oktober 1994 meddelte procureur général ved den belgiske Cour de cassation Domstolen, at denne anke ikke havde opsættende virkning.

51 Ved dom af 30. marts 1995 forkastede Cour de cassation anken og fastslog, at herved blev de nævnte påstande om en udvidelse af dommens virkning irrelevante. Cour de cassation har fremsendt kopi af dommen til Domstolen.

Begæringen om yderligere bevisoptagelse

52 Ved skrivelse indgivet til Domstolens Justitskontor den 16.november 1995 har UEFA fremsat begæring om, at Domstolen træffer bestemmelse om yderligere bevisoptagelse i henhold til procesreglementets artikel 60 med henblik på at supplere oplysningerne vedrørende den rolle, som transfergodtgørelserne spiller for mindre eller mellemstore fodboldklubbers finansiering, vedrørende de gældende ordninger for fordeling af indtægterne inden for fodboldsportens eksisterende strukturer samt vedrørende spørgsmålet, om der foreligger alternative ordninger, såfremt transfergodtgørelserne blev afskaffet.

53 Domstolen har endnu en gang hørt generaladvokaten og derpå truffet bestemmelse om, at denne begæring ikke kan tages til følge. Begæringen blev nemlig fremsat på et tidspunkt, hvor den mundtlige forhandling i henhold til procesreglementets artikel 59, stk. 2, var afsluttet. Det fremgår af Domstolens praksis (jf. dom af 16.6.1971, sag 77/70, Prelle mod Kommissionen, Sml. 1971, s. 149, org. ref.: Rec. s. 561, præmis 7), at en parts begæring om bevisoptagelse efter afslutning af de mundtlige forhandlinger kun kan imødekommes, hvis den angår forhold, som kan få afgørende betydning, og som den pågældende ikke kunne have gjort gældende før afslutningen af de mundtlige forhandlinger.

54 Det er i denne sag tilstrækkeligt at bemærke, at UEFA havde kunnet fremsætte sin begæring inden afslutningen af den mundtlige forhandling. Spørgsmålet om, hvorvidt målet om at bevare den økonomiske og sportslige ligevægt, navnlig at sikre de mindre klubbers finansiering, kan nås med andre midler, såsom omfordeling af en del af fodboldsportens indtægter, er desuden bl.a. blevet behandlet af Bosman i dennes skriftlige indlæg.

Domstolens kompetence til at besvare de præjudicielle spørgsmål

55 URBSFA, UEFA og visse af de regeringer, som har indgivet indlæg, og under den skriftlige forhandling Kommissionen, har på forskelligt grundlag bestridt Domstolens kompetence til helt eller delvis at besvare de forelagte spørgsmål fra den nationale ret.

56 For det første har UEFA og URBSFA anført, at hovedsagerne er konstruerede retssager, anlagt med det formål, at Domstolen præjudicielt træffer afgørelse om spørgsmål, som ikke objektivt er nødvendige for tvisternes løsning. UEFA's reglement er nemlig ikke blevet anvendt ved Bosman's mislykkede transfer til US Dunkerque, og selv om det var blevet anvendt, ville transferen i øvrigt ikke have været betinget af betaling af en transfergodtgørelse og ville derfor have kunnet finde sted. Den af den nationale retsinstans anmodede fortolkning af fællesskabsretten har derfor ingen forbindelse med hovedsagernes realitet eller genstand, hvorfor Domstolen i henhold til fast praksis ikke er kompetent til at besvare de forelagte spørgsmål.

57 For det andet har URBSFA, UEFA, den danske, franske og italienske regering samt Kommissionen i deres skriftlige indlæg gjort gældende, at spørgsmålene vedrørende udlændingeklausulerne er uden forbindelse med tvisterne, som udelukkende drejer sig om anvendelse af transferreglerne. De har anført, at de hindringer, som disse klausuler ifølge Bosman har for hans karriereforløb, er rent hypotetiske og ikke begrunder, at Domstolen foretager en fortolkning af traktaten med henblik på disse spørgsmål.

58 For det tredje har URBSFA og UEFA dernæst i retsmødet anført, at i henhold til den belgiske Cour de cassation's dom af 30. marts 1995, har Cour d'appel de Liège

afvist Bosman's påstande om, at udlændingeklausulerne i URBSFA's reglement blev kendt uanvendelige på ham. Når henses hertil, vedrører hovedsagerne ikke anvendelsen af udlændingeklausulerne, og Domstolen bør ikke besvare spørgsmålene herom. Den franske regering har tilsluttet sig denne opfattelse, dog med den betingelse, at rækkevidden af Cour de cassation's dom må efterprøves.

59 Det bemærkes hertil, at inden for rammerne af det samarbejde, der i henhold til traktatens artikel 177 er indført mellem Domstolen og de nationale retsinstanser, tilkommer det udelukkende den nationale retsinstans, for hvem en tvist er indbragt, og som har ansvaret for den retlige afgørelse, som skal træffes, på grundlag af omstændighederne i den konkrete sag at vurdere, såvel om en præjudiciel afgørelse er nødvendig for, at den kan afsige dom, som relevansen af de spørgsmål, den forelægger Domstolen. Når de af den nationale retsinstans stillede spørgsmål vedrører fortolkningen af en bestemmelse i fællesskabsretten, er Domstolen derfor principielt forpligtet til at træffe afgørelse herom (jf. bl.a. dom af 5.10.1995, sag C-125/94, Aprile, Sml. I, s. 2919, præmis 16 og 17).

60 Domstolen har dog udtalt, at det med henblik på at prøve sin egen kompetence påhviler den at undersøge de omstændigheder, hvorunder den forelæggende ret har forelagt en præjudiciel anmodning. Ånden i det samarbejde, som anmodningen om en præjudiciel afgørelse skal gennemføres i, kræver således, at den forelæggende ret tager i betragtning, at det er Domstolens opgave at bidrage til justitsforvaltningen i medlemsstaterne, men ikke at udøve responderende virksomhed vedrørende generelle eller hypotetiske spørgsmål (jf. bl.a. dom af 16.7.1992, sag C-83/91, Meilicke, Sml. I, s. 4871, præmis 25).

61 Det er under hensyntagen til denne opgave, at Domstolen har udtalt, at den ikke kan træffe afgørelse vedrørende et præjudicielt spørgsmål fra en national retsin-

stans, når det klart fremgår, at den af den nationale retsinstans ønskede fortolkning eller vurdering af en fællesskabsbestemmelses gyldighed savner enhver forbindelse med realiteten i hovedsagen eller dennes genstand (jf. bl.a. dom af 26.10.1995, sag C-143/94, Furlanis costruzioni generali, Sml. I, s. 3633, præmis 12), eller når problemet er af hypotetisk karakter, og Domstolen ikke råder over de faktiske og retlige oplysninger, som er nødvendige for, at den kan foretage en saglig korrekt besvarelse af de stillede spørgsmål (jf. bl.a. ovennævnte dom i sagen Meilicke, præmis 32).

62 I nærværende sag bemærkes først, at tvisterne i hovedsagen, bedømt i deres helhed, ikke er af hypotetisk karakter, og at den nationale retsinstans har givet Domstolen en klar redegørelse for deres faktiske og retlige sammenhæng, samt for de grunde, som har foranlediget den til at antage, at en afgørelse vedrørende de forelagte spørgsmål er nødvendig for afsigelsen af dens dom.

63 Dernæst bemærkes, at selv om, som URBSFA og UEFA har hævdet, UEFA's reglement ikke fandt anvendelse ved Bosman's mislykkede transfer til US Dunkerque, står det dog fast, at reglementet omhandles i de af Bosman anlagte præventive sager mod URBSFA og UEFA (jf. præmis 40, ovenfor), og at Domstolens fortolkning af spørgsmålet om, hvorvidt transfersystemet i UEFA's reglement er foreneligt med fællesskabsretten, kan være nyttigt for den nationale retsinstans.

64 Særlig med hensyn til de præjudicielle spørgsmål vedrørende udlændingeklausulerne bemærkes, at de herom nedlagte påstande i hovedsagerne fandtes at kunne fremmes til realitetsbehandling i henhold til en national retsplejebestemmelse, som giver mulighed for at anlægge et, også konstaterende søgsmål med henblik på at forhindre et truende alvorligt retstab. Som det fremgår af dens dom, fandt den nationale retsinstans, at udlændingeklausulerne reelt kunne hindre Bosman's karriere, idet de forringede hans chancer for at blive engageret eller deltage i officielle

kampe for en klub i en anden medlemsstat. Den nationale retsinstans fastslog på dette grundlag, at Bosman's begæringer om, at de nævnte udlændingeklausuler kendtes uanvendelige på ham, opfyldte den nævnte bestemmelses betingelser.

65 Det tilkommer ikke Domstolen inden for rammerne af denne sag at anfægte denne vurdering. Selv om hovedsagerne har konstaterende karakter og nødvendigvis, da de tilsigter at forhindre et truende retstab, er støttet på antagelser om fremtiden, der efter deres natur er usikre, er de dog anerkendte i national lovgivning, som denne fortolkes af den nationale retsinstans. På denne baggrund må denne retsinstans' spørgsmål objektivt anses for at være nødvendige for løsningen af en tvist, som behørigt er indbragt for den.

66 Endelig fremgår det ikke af Cour de cassation's dom af 30. marts 1995, at udlændingeklausulerne er irrelevante for hovedsagerne. Cour de cassation fastslog alene, at URBSFA's anke af den forelæggende rets dom hvilede på en forkert fortolkning af dommen. URBSFA havde i sin anke nemlig hævdet, at den forelæggende ret havde admitteret en påstand fra Bosman om, at udlændingeklausulerne i URBSFA's reglement blev kendt uanvendelige på ham. Det fremgår af Cour de cassation's dom, at ifølge Cour d'appel de Liège var formålet med Bosman's påstand at undgå de karrierehindringer, som kunne opstå, ikke ved anvendelsen af udlændingeklausulerne i URBSFA's reglement, som vedrørte spillere, som ikke var belgiske statsborgere, men især ved anvendelsen af lignende klausuler i de reglementer, der gjaldt for UEFA og de øvrige nationale forbund, som var medlem af denne organisation, og som kunne vedrøre ham som spiller med belgisk statsborgerskab. Det fremgår følgelig ikke af Cour de cassation's dom, at de sidstnævnte udlændingebestemmelser er uden betydning for tvisten i hovedsagen.

67 Det følger af det ovenstående, at Domstolen er kompetent til at besvare spørgsmålene fra Cour d'appel de Liège.

Fortolkningen af traktatens artikel 48 i forhold til transferreglerne

68 Den nationale retsinstans' første spørgsmål er i det væsentlige, om traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelsen af regler, som er fastsat af sportsforbund, hvorefter en professionel fodboldspiller, der er statsborger i en medlemsstat, ved udløbet af den kontrakt, som binder ham til en klub, kun kan ansættes af en klub i en anden medlemsstat, såfremt sidstnævnte klub betaler den førstnævnte klub en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse.

Spørgsmålet, om artikel 48 finder anvendelse på de regler, som sportsforbundene har fastsat

69 Indledningsvis findes det hensigtsmæssigt at behandle visse argumenter, der er blevet fremført vedrørende denne artikels anvendelse på regler, som er fastsat af sportsforbund.

70 URBSFA har anført, at kun de store europæiske fodboldklubber kan anses for virksomheder, mens klubber som RCL kun udøver en ubetydelig økonomisk virksomhed. Desuden vedrører den nationale retsinstans' spørgsmål om transferreglerne ikke arbejdsforholdet mellem spillerne og klubberne, men de økonomiske forhold mellem klubberne, samt følgerne af deres frie medlemskab af et sportsforbund. Traktatens artikel 48 finder derfor ikke anvendelse på et tilfælde som det i hovedsagen.

71 UEFA har bl.a. anført, at fællesskabsinstitutionerne altid har respekteret sportens autonomi, at det er yderst vanskeligt at sondre mellem fodboldsportens økonomi-

ske og sportslige sider, og at en afgørelse fra Domstolen vedrørende professionelle sportsfolks stilling vil kunne sætte spørgsmålstegn ved hele fodboldsportens organisation. Selv om traktatens artikel 48 skulle finde anvendelse på professionelle spillere, må der derfor ved afgørelsen tages et vist hensyn til fodboldsportens særlige karakter.

72 Den tyske regering har først anført, at en sport som fodbold normalt ikke kan anses for en økonomisk virksomhed. Den har dernæst anført, at sport generelt har mange træk til fælles med kultur, og understreget, at i henhold til EF-traktatens artikel 128, stk. 1, skal Fællesskabet respektere medlemsstaternes nationale og regionale kulturs mangfoldighed. Endelig har den tyske regering henvist til den foreningsfrihed og selvstændighed, som sportsforbundene har efter national lovgivning, og konkluderet, at i henhold til subsidiaritetsprincippet betragtet som et almindeligt princip skal de offentlige myndigheders, og navnlig Fællesskabets intervention på området, begrænses til det strengt nødvendige.

73 Vedrørende disse argumenter bemærkes, at i betragtning af Fællesskabets mål henhører sportsudøvelse under fællesskabsretten, for så vidt der er tale om en økonomisk virksomhed i traktatens artikel 2's forstand (jf. dom af 12.12.1974, sag 36/74, Walrave, Sml. s. 1405, præmis 4). Dette er tilfældet for hel- eller halvprofessionelle fodboldspilleres virksomhed, idet de udfører lønnet arbejde eller præsterer tjenesteydelser mod vederlag (jf. dom af 14.7.1976, sag 13/76, Donà, Sml. s. 1333, præmis 12).

74 Endvidere bemærkes, at under alle omstændigheder er det ikke for anvendelsen af fællesskabsbestemmelserne vedrørende arbejdskraftens frie bevægelighed afgørende, om arbejdsgiveren er en virksomhed, idet det er tilstrækkelig, at der består et arbejdsforhold eller en hensigt om at etablere et sådant.

75 Anvendelsen af traktatens artikel 48 udelukkes heller ikke af den omstændighed, at transferreglerne mere regulerer de økonomiske forhold mellem klubberne end arbejdsforholdet mellem klubberne og spillerne. Den omstændighed, at klubberne, der ansætter spillerne, skal betale godtgørelser ved engageringen af en spiller fra en anden klub, påvirker nemlig spillernes mulighed for at finde en stilling samt de betingelser, på hvilke stillingen tilbydes.

76 Med hensyn til vanskeligheden med at sondre mellem fodboldsportens økonomiske og sportslige sider har Domstolen i dommen i sagen Donà, nævnt ovenfor, præmis 14 og 15, udtalt, at fællesskabsbestemmelserne vedrørende personers og tjenesteydelsers frie bevægelighed ikke står i vejen for en regulering eller praksis, der er begrundet i ikke-økonomiske hensyn som følge af visse kampes særlige karakter og rammer. Domstolen har imidlertid understreget, at en sådan indskrænkning i de omhandlede bestemmelsers anvendelsesområde må begrænses til, hvad dens formål kræver. Den kan derfor ikke påberåbes til støtte for at udelukke en hel sportsart fra traktatens anvendelsesområde.

77 Vedrørende de eventuelle virkninger af nærværende dom på organiseringen af fodboldsporten i dens helhed fremgår det af fast retspraksis, at selv om de praktiske følger af enhver retsafgørelse omhyggeligt må vurderes, kan man dog ikke gå så langt som til at gribe ind i rettens objektivitet og umuliggøre dens anvendelse på grund af de retsvirkninger, som en retsafgørelse kan medføre. Dette hensyn kan højst tages i betragtning ved afgørelsen af, om der i givet fald og helt undtagelsesvis er anledning til at begrænse den tidsmæssige virkning af en dom (jf. bl.a. dom af 16.7.1992, sag C-163/90, Legros m.fl., Sml. I, s. 4625, præmis 30).

78 Argumentet vedrørende de fælles træk mellem sport og kultur kan heller ikke tiltrædes, eftersom den nationale rets spørgsmål ikke vedrører betingelserne for udøvelse af fællesskabsbeføjelser af begrænset rækkevidde såsom dem, der omhandles i artikel 128, stk. 1, men rækkevidden af arbejdskraftens frie bevægelig-

hed, som er sikret ved artikel 48, og som udgør en grundlæggende frihed i Fællesskabets system (jf. bl.a. dom af 31.3.1993, sag C-19/92, Kraus, Sml. I, s. 1663, præmis 16).

79 Vedrørende de fremsatte argumenter om foreningsfriheden bemærkes, at dette princip, som er knæsat i artikel 11 i den europæiske konvention til beskyttelse af menneskerettigheder og grundlæggende frihedsrettigheder, og som følger af medlemsstaternes fælles forfatningsmæssige traditioner, indgår blandt de grundlæggende rettigheder, som efter Domstolens faste praksis, der i øvrigt er bekræftet af præamblen til den europæiske fælles akt og artikel F, stk. 2, i traktaten om Den Europæiske Union, er beskyttet i Fællesskabets retsorden.

80 Det kan imidlertid ikke antages, at de regler, som er fastsat af sportsforbundene og omtalt af den nationale retsinstans, er nødvendige for, at de nævnte forbund, klubber eller spillere kan udøve denne frihed, eller udgør en uomgængelig følge af denne.

81 Endelig bemærkes, at subsidiaritetsprincippet, som fortolket af den tyske regering, nemlig således, at de offentlige myndigheders og navnlig fællesskabsmyndighedernes intervention skal begrænses til det strengt nødvendige, ikke må have den virkning, at private sammenslutningers mulighed for selvstændigt at fastsætte regler for sportsudøvelse skal kunne begrænse udøvelsen af de rettigheder, som traktaten tillægger private.

82 Efter at indsigelserne mod anvendelsen af traktatens artikel 48 på den sportslige virksomhed, som udøves af professionelle fodboldspillere, således er forkastet, bemærkes, at som Domstolen i ovennævnte dom i sagen Walrave, præmis 17, har fastslået, gælder denne artikel ikke alene for offentlige myndigheders retsakter, men

tillige for andre former for regler, hvis formål er at give kollektive bestemmelser for lønarbejde.

83 Således udtalte Domstolen, at afskaffelsen mellem medlemsstaterne af hindringerne for den frie bevægelighed for personer, ville blive truet, hvis afskaffelsen af nationale skranker blev modvirket af hindringer, som skyldes, at sammenslutninger eller organer, der ikke henhører under den offentlige ret, udøver deres retlige autonomi (jf. Walrave-dommen, præmis 18).

84 Domstolen fastslog desuden, at arbejdsvilkårene i de forskellige medlemsstater snart reguleres ved bestemmelser af lovgivnings- eller anordningsmæssig karakter, snart ved aftaler og andre retsakter, der er indgået eller vedtaget af borgerne. Hvis derfor traktatens artikel 48 alene fandt anvendelse på offentlige myndigheders retsakter, ville der opstå fare for uligheder ved anvendelsen heraf (jf. Walrave-dommen, præmis 19). Denne fare består så meget mere i et sådant tilfælde, som omhandles i hovedsagen, idet, som det er understreget i nærværende doms præmis 24, transferreglerne er blevet fastsat af enkelte organisationer eller efter fremgangsmåder, der er forskellige medlemsstaterne imellem.

85 UEFA har indvendt, at denne fortolkning indebærer, at traktatens artikel 48 er strengere for private end for medlemsstaterne, idet kun sidstnævnte kan påberåbe sig begrænsninger, der retfærdiggøres af hensynet til den offentlige orden, den offentlige sikkerhed og den offentlige sundhed.

86 Denne argumentation hviler på et forkert grundlag. Intet er til hinder for, at de begrænsninger, der retfærdiggøres af hensynet til den offentlige orden, den offentlige sikkerhed og den offentlige sundhed, påberåbes af private. Den offentlige eller private karakter af de pågældende regler har overhovedet ingen betydning for rækkevidden eller indholdet af de nævnte hensyn.

87 Det må derfor fastslås, at traktatens artikel 48 finder anvendelse på de regler, som er fastsat af sportsforbund som URBSFA, FIFA eller UEFA, og som indeholder betingelserne for udøvelse af professionelle sportsfolks lønnede virksomhed.

Har den af den nationale retsinstans omtalte situation udelukkende intern karakter?

88 UEFA har anført, at de verserende sager for den nationale retsinstans vedrører rent interne forhold i den belgiske stat, som traktatens artikel 48 ikke finder anvendelse på. Sagerne drejer sig nemlig om en belgisk spiller, hvis transfer mislykkedes på grund af en belgisk klubs og et belgisk forbunds adfærd.

89 Det er korrekt, at det af fast retspraksis fremgår (jf. bl.a. dom af 28.3.1979, sag 175/78, Saunders, Sml. s. 1129, præmis 11, af 28.6.1984, sag 180/83, Moser, Sml. s. 2539, præmis 15, og af 28.1.1992, sag C-332/90, Steen, Sml. I, s. 341, præmis 9, samt Kraus-dommen, nævnt ovenfor, præmis 15), at traktatens bestemmelser om arbejdskraftens frie bevægelighed, navnlig artikel 48, ikke kan anvendes på rent interne forhold i en medlemsstat, dvs. omstændigheder, som ikke har nogen som helst tilknytning til forhold, der er reguleret af fællesskabsretten.

90 Imidlertid fremgår det af de faktiske konstateringer, som den nationale retsinstans har foretaget, at Bosman havde afsluttet en arbejdskontrakt med en klub i en anden medlemsstat med henblik på at udøve lønnet beskæftigelse på denne medlemsstats område. Som Bosman med føje har anført, har han altså herved søgt en faktisk tilbudt stilling som anført i artikel 48, stk. 3, litra a).

91 Da situationen i hovedsagerne således ikke kan betegnes som rent intern, må det af UEFA fremførte argument forkastes.

Foreligger der en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed?

92 Det må derfor afgøres, om transferreglerne udgør en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed, som er forbudt ved traktatens artikel 48.

93 Som Domstolen ved flere lejligheder har fastslået, udgør arbejdskraftens frie bevægelighed et af Fællesskabets grundlæggende principper, og de traktatbestemmelser, som sikrer denne frihed, har haft direkte virkning fra overgangsperiodens udløb.

94 Domstolen har ligeledes fastslået, at alle traktatens bestemmelser vedrørende den frie bevægelighed for personer skal gøre det lettere for fællesskabsborgerne at udøve erhvervsmæssig beskæftigelse af enhver art på hele Fællesskabets område, og at disse bestemmelser indeholder et forbud mod foranstaltninger, som kan skade disse borgere, såfremt de ønsker at udøve en erhvervsmæssig beskæftigelse på en anden medlemsstats område (jf. dom af 7.7.1988, sag 143/87, Stanton, Sml. s. 3877, præmis 13, og af 7.7.1992, sag C-370/90, Singh, Sml. I, s. 4265, præmis 16).

95 Medlemsstaternes statsborgere har således navnlig en ret, som de afleder direkte af traktaten, til at forlade deres oprindelsesland og rejse ind i og tage ophold i en anden medlemsstat med henblik på dér at udøve en erhvervsmæssig beskæftigelse (jf. bl.a. dom af 5.2.1991, sag C-363/89, Roux, Sml. I, s. 273, præmis 9, og ovennævnte dom i sagen Singh, præmis 17).

96 Bestemmelser, som forhindrer en statsborger i en medlemsstat i at forlade sit oprindelsesland med henblik på at udøve retten til fri bevægelighed, eller som får ham til at afholde sig fra dette forehavende, udgør derfor hindringer for denne frihed, uanset om de finder anvendelse uafhængigt af de pågældende arbejdstageres nationalitet (jf. ligeledes dom af 7.3.1991, sag C-10/90, Masgio, Sml. I, s. 1119, præmis 18 og 19).

97 Domstolen har desuden i dom af 27. september 1988, Daily Mail and General Trust (sag 81/87, Sml. s. 5483, præmis 16), udtalt, at selv om traktatens bestemmelser om etableringsfriheden hovedsagelig skal sikre national behandling i modtagelsesmedlemsstaten, indebærer de samtidig forbud mod, at oprindelsesstaten forhindrer, at en af dens statsborgere etablerer sig i en anden medlemsstat, eller at et selskab gør det, som er stiftet i overensstemmelse med dens lovgivning, og som i øvrigt er omfattet af definitionen i artikel 58. De rettigheder, som er garanteret ved traktatens artikel 52 ff., ville miste deres indhold, såfremt oprindelsesstaten kunne forbyde selskaber at flytte med henblik på etablering i en anden medlemsstat. De samme betragtninger gælder for artikel 48, for så vidt angår regler, som hindrer den frie bevægelighed for en medlemsstats statsborgere, som ønsker at udøve en lønnet beskæftigelse i en anden medlemsstat.

98 Det er korrekt, at de i tvisterne i hovedsagerne omhandlede transferregler også finder anvendelse på transfer af spillere mellem klubber, som tilhører forskellige nationale forbund i samme medlemsstat, og at tilsvarende regler finder anvendelse på transfer mellem klubber, der tilhører det samme nationale forbund.

99 Som anført af Bosman, den danske regering og af generaladvokaten i punkt 209 og 210 i forslaget til afgørelse, kan disse regler imidlertid begrænse den frie bevægelighed for de spillere, som ønsker at udøve beskæftigelse i en anden medlemsstat, idet de forhindrer dem i eller får dem til at opgive at forlade deres klubber også efter udløbet af de arbejdskontrakter, som binder dem til disse.

100 Når transferreglerne således bestemmer, at en professionel fodboldspiller kun kan udøve virksomhed i en ny klub i en anden medlemsstat, såfremt den nye klub har betalt den tidligere klub en transfersum, hvis størrelse er aftalt mellem de to klubber eller fastsat i sportsforbundenes reglementer, udgør disse regler en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed.

101 Som den nationale retsinstans med føje har anført, ændres denne konstatering ikke af det forhold, at de af UEFA i 1990 vedtagne transferregler bestemte, at de økonomiske forhold mellem klubberne ikke påvirker spillerens virksomhed, idet denne frit skulle kunne spille for sin nye klub. Den nye klub er nemlig fortsat forpligtet til at betale den pågældende transfersum, idet den ellers pådrager sig sanktioner, der i yderste fald kan medføre udelukkelse på grund af gæld, hvilket lige så effektivt hindrer den i at engagere en spiller fra en klub i en anden medlemsstat uden betaling af nævnte transfersum.

102 Dette forhold ændres heller ikke af de af Domstolens domme, som URBSFA og UEFA har henvist til, og hvorefter traktatens artikel 30 ikke finder anvendelse på bestemmelser, som begrænser eller forbyder bestemte former for salg, forudsat at de finder anvendelse på alle de berørte erhvervsdrivende, der udøver virksomhed i indlandet, og forudsat at de, såvel retligt som faktisk, påvirker afsætningen af indenlandsk fremstillede varer og varer fra andre medlemsstater på samme måde (jf. dom af 24.11.1993, forenede sager C-267/91 og C-268/91, Keck og Mithouard, Sml. I, s. 6097, præmis 16).

103 Det er nemlig tilstrækkeligt at bemærke, at selv om de i hovedsagerne omhandlede regler også finder anvendelse på transfer mellem klubber under forskellige nationale forbund i samme medlemsstat og svarer til de regler, der anvendes på transfer mellem klubber under samme nationale forbund, står det dog fast, at de direkte regulerer spillernes adgang til arbejdsmarkedet i de øvrige medlemsstater, og at de derfor kan hindre arbejdskraftens frie bevægelighed. De kan derfor ikke sidestilles med bestemmelser om bestemte former for salg af varer, som ifølge Domstolens dom i Keck- og Mithouard-sagen ikke var omfattet af anvendelsesområdet for

traktatens artikel 30 (jf. også vedrørende den frie udveksling af tjenesteydelser, dom af 10.5.1995, sag C-384/93, Alpine Investments, Sml. I, s. 1141, præmis 36, 37 og 38).

104 Transferreglerne udgør derfor hindringer for arbejdskraftens frie bevægelighed, som i princippet er forbudt ved traktatens artikel 48. Det ville kun forholde sig anderledes, såfremt reglerne forfulgte et legitimt mål, som var foreneligt med traktaten, og som var begrundet i tvingende almene hensyn. Men hertil kræves det desuden, at de nævnte regler skal være egnede til at sikre gennemførelsen af det pågældende mål og ikke gå ud over, hvad der er nødvendigt for at nå det (jf. bl.a. Kraus-dommen, nævnt ovenfor, præmis 32, og dom af 30.11.1995, sag C-55/94, Gebhard, Sml. I, s. 4165, præmis 37).

Kan transferreglerne retfærdiggøres?

105 Først har URBSFA og UEFA ligesom den franske og den italienske regering anført, at transferreglerne er begrundet i ønsket om at opretholde en økonomisk og sportslig ligevægt mellem klubberne og ønsket om at fremme talentsøgningen og unge spilleres videreuddannelse.

106 Når henses til den vigtige rolle, som sport og især fodbold har i Fællesskabet, må det erkendes, at målene om at sikre ligevægten mellem klubberne ved at opretholde en vis konkurrence og usikkerhed om resultaterne samt om at fremme unge spilleres ansættelse og videreuddannelse er legitime mål.

107 Bosman har vedrørende det første af disse mål med føje anført, at anvendelsen af transferreglerne ikke er et egnet middel til at sikre en økonomisk og sportslig ligevægt inden for fodboldverdenen. Disse regler hindrer ikke de rigeste klubber i at sikre sig de bedste spilleres tjenesteydelser og ændrer heller ikke det forhold,

at økonomiske midler er afgørende inden for den sportslige konkurrence, og at ligevægten mellem klubberne herved påvirkes betydeligt.

108 Vedrørende det andet mål må det anerkendes, at udsigten til at modtage en transfersum eller en udviklings- eller træningsgodtgørelse faktisk kan tilskynde fodboldklubberne til at søge talenter og til at træne unge spillere.

109 Da det imidlertid er vanskeligt med sikkerhed at forudsige noget om unge spilleres sportslige karriere, og da antallet af de spillere, som går i gang med en professionel karriere, er begrænset, er godtgørelserne kendetegnet ved deres usikre og uberegnelige natur og er under alle omstændigheder uafhængige af de reelle udgifter, som klubberne må afholde ved træningen såvel af deres fremtidige professionelle spillere som af dem, der aldrig bliver professionelle. Når henses hertil, kan udsigten til at modtage disse godtgørelser ikke være nogen afgørende tilskyndelse til at fremme ansættelsen eller træningen af fodboldspillere eller være et rimeligt middel til at finansiere denne virksomhed bl.a. i de mindre klubber.

110 Som generaladvokaten i øvrigt har anført i punkt 226 ff. i sit forslag til afgørelse, kan de samme mål i hvert fald lige så sikkert nås via andre midler, som ikke hindrer arbejdskraftens frie bevægelighed.

111 Dernæst er det blevet anført, at transferreglerne er nødvendige for at opretholde organiseringen af fodboldsporten på verdensplan.

112 Det bemærkes hertil, at denne sag vedrører anvendelsen af disse regler inden for Fællesskabet og ikke forholdet mellem medlemsstaternes nationale forbund og tredjelandes forbund. I øvrigt kan anvendelsen af forskellige regler på transfer

mellem klubber under nationale forbund i Fællesskabet og på transfer mellem disse klubber og klubber under tredjelandes nationale forbund ikke skabe særlige vanskeligheder. Som det fremgår af præmis 22 og 23 ovenfor, adskiller de regler, som hidtil har fundet anvendelse på transfer inden for visse medlemsstaters nationale forbund, sig fra de regler, som anvendes på internationalt plan.

113 Endelig bemærkes, at argumentet om, at de nævnte regler er nødvendige for at dække de omkostninger, som klubberne har måttet afholde ved betaling af transfergodtgørelserne ved engageringen af deres spillere, ikke kan tiltrædes, idet det består i at begrunde hindringer for arbejdskraftens frie bevægelighed med, at disse hindringer hidtil har kunnet eksistere.

114 Det første spørgsmål må derfor besvares med, at traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelse af regler, som er fastsat af sportsforbund, og hvorefter en professionel fodboldspiller, der er statsborger i en medlemsstat, ved udløbet af den kontrakt, han har indgået med en klub, kun kan ansættes af en klub i en anden medlemsstat, såfremt sidstnævnte klub betaler den tidligere klub en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse.

Fortolkningen af traktatens artikel 48 i forhold til udlændingeklausulerne

115 Den nationale retsinstans' andet spørgsmål er i det væsentlige, om traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelse af regler, som er fastsat af sportsforbund, og hvorefter foldboldklubberne i de af sportsforbundene organiserede turneringskampe kun kan benytte et begrænset antal professionelle spillere, der er statsborgere i andre medlemsstater.

Udgør disse regler en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed?

116 Som Domstolen har fastslået ovenfor i præmis 87, finder traktatens artikel 48 anvendelse på regler, som er fastsat af sportsforbund, og som indeholder betingelserne for udøvelse af professionelle sportsfolks lønnede virksomhed. Det må derfor undersøges, om udlændingeklausulerne udgør en hindring for arbejdskraftens frie bevægelighed, som er forbudt ved artikel 48.

117 Artikel 48, stk. 2, bestemmer udtrykkeligt, at arbejdskraftens frie bevægelighed forudsætter afskaffelse af enhver i nationaliteten begrundet forskelsbehandling af medlemsstaternes arbejdstagere for så vidt angår beskæftigelse, aflønning og øvrige arbejdsvilkår.

118 Denne bestemmelse er bl.a. blevet gennemført ved artikel 4 i Rådets forordning (EØF) nr. 1612/68 om arbejdskraftens frie bevægelighed inden for Fællesskabet (EFT 1968 II, s. 467), hvorefter de administrativt eller ved lov fastsatte bestemmelser, der i medlemsstaterne begrænser beskæftigelse af udenlandske arbejdstagere, i antal eller i procenter, i virksomheder, i erhvervsgrene, på regionalt eller nationalt plan, ikke finder anvendelse på statsborgere fra de øvrige medlemsstater.

119 Det samme princip er til hinder for, at klausulerne i sportsforbundenes reglementer begrænser retten for de øvrige medlemsstaters statsborgere til som professionelle spillere at deltage i fodboldkampe (jf. ovennævnte Donà-dom, præmis 19).

120 Det er herved uden betydning, at klausulerne ikke vedrører disse spilleres ansættelse, som ikke er begrænset, men deres klubbers mulighed for at benytte dem i en officiel kamp. Da deltagelse i sådanne kampe udgør en professionel fodboldspillers

hovedbeskæftigelse, er det klart, at en regel, som begrænser den, også begrænser den pågældende spillers ansættelsesmuligheder.

Kan udlændigeklausulerne retfærdiggøres?

121 Da det således er godtgjort, at der foreligger en hindring, må det afgøres, om denne kan retfærdiggøres efter traktatens artikel 48.

122 URBSFA, UEFA samt den tyske, franske og italienske regering har anført, at udlændingeklausulerne retfærdiggøres af ikke-økonomiske hensyn, som udelukkende vedrører sporten som sådan.

123 Udlændingeklausulerne tjener i første række således til at bevare den traditionelle forbindelse mellem enhver klub og dets land, hvilket har stor betydning for, om tilskuerne kan identificere sig med deres yndlingshold, og til at sikre, at de klubber, som deltager i internationale turneringer, reelt repræsenterer deres land.

124 Dernæst anføres, at udlændingeklausulerne er nødvendige for at skabe en tilstrækkelig reserve af nationale spillere, således at landsholdene på alle pladser kan blive besat med højt kvalificerede spillere.

125 Dernæst bidrager de til at opretholde den sportslige ligevægt mellem klubberne, idet de hindrer de rigeste klubber i at sikre sig alle de bedste spillere.

126 UEFA har endelig anført, at »3 + 2«-reglen er blevet udarbejdet i samarbejde med Kommissionen og løbende skal ændres i takt med fællesskabspolitikkens udvikling.

127 Det bemærkes hertil, at Domstolen i nævnte Donà-dom, præmis 14 og 15, har fastslået, at traktatens bestemmelser om personers frie bevægelighed ikke står i vejen for en regulering eller praksis, der af ikke-økonomiske grunde udelukker fremmede spillere fra visse kampe som følge af disse kampes særlige karakter og rammer, hvorfor de udelukkende vedrører sporten som sådan, som f.eks. ved kampe mellem landshold fra forskellige lande. Domstolen har imidlertid udtalt, at en sådan indskrænkning i de omhandlede bestemmelsers anvendelsesområde må begrænses til, hvad dens formål kræver.

128 I denne sag vedrører udlændingeklausulerne ikke bestemte kampe mellem hold, der repræsenterer et land, men de finder anvendelse på alle officielle kampe mellem klubberne og derfor på de professionelle spilleres hovedbeskæftigelse.

129 Når henses hertil, kan udlændigeklausulerne ikke anses for at være forenelige med traktatens artikel 48, idet denne bestemmelse da ikke ville opfylde sit tilsigtede mål og grundrettigheden til fri adgang til beskæftigelse, der i henhold til traktaten tilkommer enhver arbejdstager i Fællesskabet, ikke længere ville eksistere (jf. herved dom af 15.10.1987, sag 222/86, Heylens, Sml. s. 4097, præmis 14).

130 Ingen af de argumenter, som er fremført af sportsforbundene og af de regeringer, som har indgivet indlæg, giver anledning til at drage denne konklusion i tvivl.

131 For det første må det bemærkes, at båndet mellem en fodboldklub og den medlemsstat, hvori klubben er etableret, ikke kan anses for at være mere uadskilleligt forbundet med sportsudøvelse end det bånd, som knytter den pågældende klub til en bydel, en by eller region eller, som i Det Forenede Kongerige, en landsdel, som omfattes af en af de fire sammenslutninger. Skønt de nationale mesterskaber indebærer kampe mellem klubber fra forskellige landsdele, forskellige byer eller forskellige bydele, eksisterer der ikke for disse kampe nogen regel, som begrænser klubbernes ret til at benytte spillere fra andre landsdele, andre byer eller andre bydele.

132 Dernæst er deltagelse i de internationale turneringer forbeholdt klubber, som i deres respektive land har opnået et vist sportsligt resultat, således at de pågældende spilleres nationalitet ikke tillægges nogen særlig betydning.

133 For det andet bemærkes, at selv om landsholdene skal være sammensat af spillere, som har det pågældende lands statsborgerskab, behøver disse spillere ikke nødvendigvis at være spilleberettiget for landets klubber. I henhold til sportsforbundenes regler skal klubber, som har ansat udenlandske spillere, give dem tilladelse til at repræsentere deres land i visse landskampe.

134 Videre bemærkes, at selv om arbejdskraftens frie bevægelighed, derved at den åbner en medlemsstats arbejdsmarked for øvrige medlemsstaters statsborgere, medfører, at de nationale statsborgeres mulighed for at finde beskæftigelse i deres egen medlemsstat, formindskes, indebærer den til gengæld nye beskæftigelsesmuligheder for disse arbejdstagere i de øvrige medlemsstater. Dette gælder naturligvis også for professionelle fodboldspillere.

135 For det tredje bemærkes, at med hensyn til opretholdelsen af den sportslige ligevægt er det tilstrækkeligt at anføre, at udlændingeklausulerne, der som hævdet skulle hindre de rigeste klubber i at sikre sig de bedste udenlandske spillere, ikke

opfylder dette formål, eftersom ingen regel begrænser disse klubbers mulighed for at engagere de bedste nationale spillere, hvilket i lige så høj grad bringer denne ligevægt i fare.

136 For så vidt endelig angår argumentet om, at Kommissionen har medvirket ved udarbejdelsen af »3 + 2«-reglen bemærkes, at bortset fra de tilfælde, hvor Kommissionen udtrykkeligt er blevet tillagt sådanne beføjelser, kan den ikke give garantier vedrørende en bestemt handlemådes forenelighed med traktaten (jf. ligeledes dom af 27.5.1981, forenede sager 142/80 og 143/80, Essevi og Salengo, Sml. s. 1413, præmis 16). Under alle omstændigheder er Kommissionen ikke bemyndiget til at lovliggøre en adfærd, som er i strid med traktaten.

137 Det fremgår af det ovenfor anførte, at traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelse af regler, som er fastsat af sportsforbund, og hvorefter fodboldklubberne i de af forbundene organiserede officielle kampe kun kan benytte et begrænset antal professionelle spillere, der er statsborgere i andre medlemsstater.

Fortolkningen af traktatens artikel 85 og 86

138 Da de to former for regler, der omhandles i de præjudicielle spørgsmål, er i strid med artikel 48, findes det unødvendigt at give en fortolkning af traktatens artikel 85 og 86.

Dommens tidsmæssige virkning

139 UEFA og URBSFA har i deres skriftlige og mundtlige indlæg gjort gældende, at dommen kan have alvorlige konsekvenser for organiseringen af hele fodboldsport-

en som sådan, såfremt den kommer til at gå ud på, at transferreglerne og udlændingeklausulerne er uforenelige med traktaten.

140 Bosman har anført, at Domstolen, selv om en sådan løsning ikke er nødvendig, kan begrænse dommens virkninger tidsmæssigt for så vidt angår transferreglerne.

141 Det fremgår af fast retspraksis, at den fortolkning, som Domstolen foretager af en fællesskabsretlig regel under udøvelse af sin kompetence i henhold til traktatens artikel 177, i nødvendigt omfang belyser og præciserer betydningen og rækkevidden af den pågældende regel, således som den skal forstås og anvendes, henholdsvis burde have været forstået og anvendt fra sin ikrafttræden. Heraf følger, at den således fortolkede regel kan og skal anvendes af domstolene endog i forbindelse med retsforhold, der er stiftet og består, før der afsiges dom vedrørende fortolkningsanmodningen, såfremt betingelserne for at anlægge sag om anvendelsen af den nævnte regel i øvrigt er opfyldt (jf. bl.a. dom af 2.2.1988, sag 24/86, Blaizot, Sml. s. 379, præmis 27).

142 Kun undtagelsesvis kan Domstolen under anvendelse af et almindeligt retssikkerhedsprincip, der er forankret i Fællesskabets retsorden, finde anledning til at begrænse muligheden af at påberåbe sig en af den fortolket bestemmelse med henblik på anfægtelse af tidligere i god tro stiftede retsforhold. En sådan begrænsning kan kun foretages af Domstolen i den dom, hvori den træffer afgørelse vedrørende den anmodede fortolkning (jf. bl.a. nævnte Blaizot-dom, præmis 28, og dommen i sagen Legros m.fl., præmis 30).

143 I denne sag kan de særegenheder, der karakteriserer de af sportsforbundene fastsatte regler for transfer af spillere mellem klubber i forskellige medlemsstater, samt den omstændighed, at disse eller tilsvarende regler finder anvendelse såvel på transfer mellem klubber under samme nationale forbund som transfer mellem klubber under forskellige nationale forbund i samme medlemsstat have skabt en

tilstand af usikkerhed med hensyn til spørgsmålet, om disse regler er forenelige med fællesskabsretten.

144 Under disse omstændigheder er tvingende retssikkerhedshensyn til hinder for at rokke ved retsforhold, der har udtømt deres virkninger i fortiden. Der må dog gøres en undtagelse for personer, som rettidigt har taget initiativ til at sikre deres rettigheder. Endelig må det præciseres, at begrænsningen af nævnte fortolknings virkninger kun gælder for transfersummer eller trænings- eller udviklingsgodtgørelser, der inden datoen for dommens afsigelse allerede er betalt eller stadig skyldes som følge af en inden nævnte dato påtaget forpligtelse.

145 Det må derfor fastslås, at den direkte virkning af traktatens artikel 48 ikke kan påberåbes til støtte for krav vedrørende en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse, som på tidspunktet for denne doms afsigelse allerede er betalt eller stadig skyldes i henhold til en inden dette tidspunkt påtaget forpligtelse, medmindre den, der fremsætter kravet, inden denne dato har anlagt en retssag eller fremsat en efter national lovgivning hertil svarende klage.

146 Derimod kan den tidsmæssige begrænsning af nærværende doms virkninger ikke gælde for udlændingeklausulerne. Efter dommene i ovennævnte sager Walrave og Donà kunne ingen med rimelighed antage, at den med nævnte klausuler forbundne forskelsbehandling var forenelig med traktatens artikel 48.

Sagens omkostninger

147 De udgifter, der er afholdt af den danske, tyske, franske og italienske regering, og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagernes

parter udgør et led i de sager, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagsomkostningerne.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Cour d'appel de Liège ved dom af 1. oktober 1993, for ret:

1) **EØF-traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelse af regler, som er fastsat af sportsforbund, og hvorefter en professionel fodboldspiller, der er statsborger i en medlemsstat, ved udløbet af den kontrakt, han har indgået med en klub, kun kan ansættes af en klub i en anden medlemsstat, såfremt sidstnævnte klub betaler den tidligere klub en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse.**

2) **EØF-traktatens artikel 48 er til hinder for anvendelse af regler, som er fastsat af sportsforbund, og hvorefter fodboldklubberne i de af forbundene organiserede officielle kampe kun kan benytte et begrænset antal professionelle spillere, der er statsborgere i andre medlemsstater.**

3) **Den direkte virkning af EØF-traktatens artikel 48 kan ikke påberåbes til støtte for krav vedrørende en transfersum eller en trænings- eller udviklingsgodtgørelse, som på datoen for denne doms afsigelse allerede er betalt eller stadig skyldes i henhold til en inden denne dato påtaget forpligtelse, medmindre den, der rejser kravet, inden dette tidspunkt har anlagt en retssag eller fremsat en efter national lovgivning hertil svarende klage.**

Rodríguez Iglesias Kakouris Edward Hirsch

Mancini Moitinho de Almeida Kapteyn

Gulmann Murray Jann Ragnemalm

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 15. december 1995.

R. Grass G.C. Rodríguez Iglesias

Justitssekretær Præsident